

Коваленко А.В.

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.85 + 351.741

ПОНЯТТЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ В УКРАЇНІ

Проаналізовано існуючі поняття кримінологічної політики держави в діяльності поліції, а також визначення її принципів та ролі в діяльності сучасної української поліції. Це дослідження є досить важливим, оскільки з часів проголошення незалежності і до сьогодні в державі існує посилений інтерес до широкого кола питань, пов'язаних зі здійсненням цілеспрямованої діяльності різних соціальних суб'єктів щодо зміцнення законності та правопорядку в державі.

Кримінологічна політика держави в діяльності поліції є своєрідною ідеологією, під впливом якої, з одного боку, розробляються форми, завдання, зміст, принципи діяльності держави у сфері нерепресивного напряму боротьби зі злочинністю, а з іншого – використовується найбільш обґрунтована із соціально-політичних позицій наявна або розробляється відповідно до неї нова теорія запобігання злочинності.

Ключові слова: поліція, політика, держава, кримінологічна політика, злочинність.

Постановка проблеми. Як показує світова історія, злочинність, як соціальне явище, існувала відтоді, відколи існує людина, при цьому людина завжди шукала різні способи, за допомогою яких можна було б подолати злочинність. З тих пір, коли людство почало існувати як особлива форма організації буття, а точніше сказати, як політико-територіальна організація, тобто як держава, постійно проходить активна робота щодо розробки та застосування необхідних ресурсів, за допомогою яких здійснюватиметься діяльність щодо протидії злочинності.

Україна у цьому плані не є винятком. З часів проголошення незалежності і до сьогодні в державі існує посилений інтерес до широкого кола питань, пов'язаних зі здійсненням цілеспрямованої діяльності різних соціальних суб'єктів щодо зміцнення законності та правопорядку в державі.

Мета статті полягає в дослідженні поняття кримінологічної політики держави в діяльності поліції, а також визначення її принципів та ролі в діяльності сучасної української поліції.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Кримінологічна політика держави у діяльності поліції постійно знаходиться в науковому полі зору і розглядалася такими науковцями: В.В. Голіна, Н.А. Орловська, М. П. Чубинський, В. С. Зеленецький, С. С. Босхолов, О. М. Литвак, П. Л. Фріс, М. М. Бабаєв, А. Ф. Зелінський, В. В. Василевич.

Виклад основного матеріалу. Запропонована тема є досить спірною се-

ред науковців, оскільки кримінологічна політика держави в діяльності поліції розглядається під різними кутами “наукового зору”. То її вважають складовою частиною кримінально-правової політики, то як самостійний, тісно поєднаний із соціально-економічною та правовою політикою запобіжний напрям.

Із впевненістю можна сказати, що кримінологічна політика держави в діяльності поліції має свою сутність, засади, принципи, доктринальні приписи, реальний і можливий запобіжний ресурс та інші вихідні дані.

Перш ніж аналізувати роль кримінологічної політики держави в діяльності поліції, варто розглянути саме значення «політика», що дасть можливість краще зрозуміти сутність та перспективи розвитку та здійснення кримінологічної політики в нашій державі в цілому та в діяльності поліції зокрема.

Тож термін політика (від гр. *politike*) з давніх часів використовувався для позначення мистецтва управління державою, як ідейний напрям і методи діяльності державної влади у середині своєї держави і поза нею. Політика – це свідома, планова, багатоаспектна діяльність державної влади щодо створення сприятливих умов для її збереження й укріплення [4].

Термін «кримінологічна політика» досить недавно став поєднуватися з кримінологічною теорією і практикою керованого державного запобігання злочинності.

Так, наприклад, А. А. Піонтковський вважав, що вказаний термін можна розглядати як галузь науки кримінального права, яка має своїм предметом вивчення засобів боротьби зі злочинністю, а завданням – цілеспрямовану побудову цих засобів [7, с. 64].

Ф. фон Ліст визначав його як сукупність підстав, що спираються на наукове дослідження причин злочинності та дії, що здійснює покарання, – підстав, відповідно до яких держава за допомогою покарання та споріднених з ним інститутів повинна боротися зі злочинністю [5, с. 51].

І. Е. Звечаровський вважав, що це вироблений державою і заснований на об’єктивних законах розвитку суспільства напрям діяльності спеціально уповноважених на те державних органів і організацій по охороні прав і свобод людини і громадянина, суспільства і держави в цілому від злочинних посягань шляхом застосування покарання й інших заходів кримінально-правового характеру до осіб, що їх вчинили, а також за допомогою правового виховання, загрози застосування кримінального покарання і заходів профілактики індивідуального і спеціально-кримінологічного характеру» [6, с. 74].

М. І. Ковальов і Ю. О. Воронін вважали, що це «напрямок ... державної діяльності по здійсненню соціально-політичних, економічних заходів і виробленню оптимальних кримінально-правових засобів з метою ліквідації злочинності в нашій країні» [8, с. 8].

Отже, можна зробити висновок, що планомірна протидія злочинності з метою її поступового скорочення і витіснення з людського буття як дальня перспектива пов’язується не стільки з кримінально-правовою, скільки з кримінальною політикою запобігання злочинності. На відміну від кримінально-правової, кримінологічна політика не передбачає видання і застосування

кримінальних законів, хоча і намагається підвищити їх запобіжну функцію.

Кримінологічну політику, виходячи зі сказаного, можна вважати своєрідною ідеологією, під впливом якої, з одного боку, розробляються форми, завдання, зміст, принципи діяльності держави у сфері нерепресивного напряму боротьби зі злочинністю, а з іншого – використовується найбільш обґрунтована з соціально-політичних позицій наявна або розробляється відповідно до неї нова теорія запобігання злочинності. Таким чином, кримінологічна політика – це складова частина державної внутрішньої соціально-економічної і правової політики, яка на основі Конституції України, теорії кримінології та інтегрованих нею знань і світового досвіду визначає методологічні засади і шляхи, якими керується держава при здійсненні нерепресивної протидії злочинності та її проявам [4].

Кримінологічна політика держави у своєму контексті має ряд сутнісних ознак, які характеризують її в реальній сфері державної та суспільної діяльності. Однією із таких ознак є принципи, які: 1) об'єктивно формуються самою цією діяльністю; 2) містять у собі теоретико-пізнавальну складову цього процесу (зокрема в доктринальних положеннях кримінологічної політики та у процесі їх реалізації у кримінологічній практиці); 3) допомагають розрізняти і визначати те, що лежить в основі кримінальної дійсності, у тому числі її кримінальної активності, а також в основі антикримінальної діяльності держави і суспільства в якості антикримінальної активності; 4) визначають необхідність розгортання антикримінальної активності, як виправданий і бажаний для суспільства закон руху і як логічний вираз пізнання прямого та зворотного зв'язків, в якому принцип є центральним поняттям, основоположною ідеєю, яка пронизує усі рівні кримінологічної політики (доктринальний, правовий, у тому числі правозастосовний, спеціально-кримінологічний та організаційно-управлінський); 5) окреслюють систему логічно пов'язаних між собою структурних компонентів антикримінальної юстиції, а також прямих і зворотних зв'язків між елементами цієї системи і впливають певним чином одне на одного в єдиній функціональній структурі специфічних суспільних відносин [9].

У теорії під принципами кримінологічної діяльності держави прийнято вважати основні положення, керівні ідеї, які лежать в основі боротьби зі злочинністю.

У теоретично-змістовному плані доктринальна модель кримінологічної політики держави має виходити з принципів взаємозв'язку явищ кримінальної дійсності та антикримінальної діяльності як універсального способу їхнього існування, тому ці явища і процеси не є випадковим нагромодженням ізольованих одна від одної сутностей, а становлять єдине ціле, що існує на основі загального зв'язку явищ у різних рівнях організації соціального життя; взаємодія цих явищ, яка за своїм конкретно-предметним змістом різноманітна, виступає умовою процесу виникнення явищ та системи явищ, як їхнього відносно сталого, певним чином упорядкованого зв'язку, а також загального розвитку.

Отже, до основних принципів слід віднести такі: принцип динамічного розвитку, який орієнтується на побудову теоретичної складової, набуття та виникнення нової якості в поступальному процесі змін від нижчого до вищого, від простого до складного – сутнісного стану кримінологічної політики як системи взаємопов'язаних понять (категорій), які розвиваються і відображають закономірності розвитку кримінальної активності і антикримінальної активності та її пізнання, з урахуванням того, що обидві системи (кримінальна та антикримінальна) знаходяться у стані розвитку та динаміки; принцип науковості і обґрунтованості забезпечує реальну та об'єктивну оцінку відповідності логічного та історичного процесів пізнання дійсності та характеристику справжнього стану кримінологічної ситуації в країні, а також фактичного стану ефективності запобігання злочинності на усіх рівнях антикримінальної діяльності державі і суспільства; принцип системного підходу формування та реалізації державної кримінологічної політики полягає в тому, що спосіб теоретичного та практичного пізнання має бути спрямований у двох головних напрямках: пізнання злочинності та пізнання антикримінальної системи, її компонентів, цілей, завдань, функцій і напрямів діяльності; принцип єдності теорії і практики, що орієнтує на творчий підхід вирішення теоретичних і практичних проблем у цій сфері діяльності, спираючись на світоглядно-методологічну основу законів творення нового; принцип гуманізму – це система ідей і поглядів на людину як найвищу цінність, що відображає спрямованість ідеології й моралі суспільства, це певний світогляд, заснований на принципах рівності, справедливості, людських відносин, проникнутих повагою до людської гідності, турботою про благо людей; принцип верховенства права у кримінологічній політиці слід сприйняти як усвідомлено визнану та виважену установчу і регулятивну концепцію юридичного аналізу в рамках теорії та юридичної практики [9].

Тож маючи у своєму складі усі вказані вище ознаки, кримінологічна політика держави в діяльності поліції є тим ключовим інструментом, за допомогою якого держава підтримує правопорядок, тим самим забезпечує захист законних прав, свобод та інтересів своїх громадян.

Адже злочинність, як глобальна цивілізаційна проблема, вимагає значних зусиль щодо організації діяльності з її запобігання. При цьому запобігання кримінальності не може розглядатися як ізольоване питання, що може бути розв'язане простими методами, які дають швидкий результат. Спрощеність та непослідовність інструментарію, використання усталених підходів, чия ефективність є, скоріше, даниною традиціям та наслідком міфологізації уявлень про впливи на соціальні процеси призводять до погіршення кримінальної ситуації, збільшення шкідливості наслідків злочинності, поглиблення соціальної напруги. Сучасна злочинність обумовлює нагальну необхідність розробки систематичних стратегій та диференційованих концепцій запобігання, які б ураховували цілу низку складових, зокрема, надзвичайно складний детермінаційний комплекс наявних форм та видів кримінальності, тенденцію її транснаціоналізації, міжнародно-правові стандарти запобігання кримінальній

делінквентності та поводження з правопорушниками тощо [2; с. 2].

На сучасному етапі розвитку України стратегічним напрямом запобігання злочинності, які розробляються відповідними органами держави, також відповідає і реформаторська кримінологічна політика, яка гармонічно поєднує соціально-економічну політику країни, її культурні традиції, політичний режим, панівну ідеологію, ресурсні можливості та ін., за національною системою впливу на злочинний потенціал соціуму. Саме він генерує кримінальну готовність і трансформацію останньої у різні злочинні прояви [3, с. 166–175].

Можна також стверджувати, що запобігання злочинності завжди має активний, наступальний, випереджальний характер, але орієнтується не на репресію, а на скорочення сфери застосування примусових заходів [4].

Кримінологічна політика держави в діяльності поліції у переважній більшості, як правило, має бути письмово зафіксована у певних документах, в яких повинні міститися перспективні і поточні шляхи, способи запобігання злочинності. Але як показує вітчизняна практика, зазначені документи, здебільшого мають підзаконний характер, що є одним із найбільших недоліків.

Слід погодитися з думкою В.В. Голіни, який стверджує, що кримінологічна політика держави у діяльності поліції повинна бути затверджена Законом України, а не розпорядженням як щось другорядне [1, с. 55–60].

Висновок. Отже, кримінологічна політика держави в діяльності поліції є складовим елементом внутрішньої політики держави, яка виражається у відповідних нормативних актах. Це конкретна діяльність держави, усіх гілок влади та державних органів щодо протидії криміногенним явищам, які існують у суспільстві і створюють усі необхідні та сприятливі умови для зростання злочинності серед населення. Кримінологічна діяльність держави в діяльності поліції є вольовою дією, складною за своїм характером, вона є безперервною та сталою діяльністю держави щодо протидії кримінальним фактам.

Також необхідно зазначити, що без розвитку та ефективного виконання кримінологічної політики держави ефективна діяльність поліції неможлива, оскільки правоохоронні органи зараз знаходяться в досить складній стадії реформування і потребують всілякої підтримки з боку держави.

Бібліографічні посилання

1. Голіна В. В. Кримінологічна політика України: сутність та передумови її формування / В. В. Голіна, М. Г. Колодяжний // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. праць / редкол.: В. І. Борисов та ін. – Х. : Право, 2012. – Вип. 23. – С. 53–63.
2. Актуальні проблеми кримінологічної системи України / Н. А. Орловська // Часопис Нац. ун-ту «Острозька академія». Серія «Право». – 2013. – № 2(8) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n2/13onaksu.pdf>.
3. Голіна В. В. Криміногенний потенціал суспільства: поняття, зміст, форми реалізації / В. В. Голіна // Проблеми законності : зб. наук. праць. – Х. : Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2012. – Вип. 119. – С. 166–176.
4. Голіна В.В. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : навч. посібник / Голіна В.В., Головкін Б.М. – Х. : Право, 2014. – 513 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lib-net.com/content/9627_Kriminologichna_politika_ponyattya_zmist_znachennya.html

5. Франц фон Лист. Задачи уголовной политики. Преступление как социально-патологическое явление / Ф. Ф. Лист. – М. : Инфра-М., 2004. – 110 с.

6. Звечаровский И. Э. Современное и уголовное право России: понятие, принципы, политика / И. Э. Звечаровский. – СПб., 2001. – 312 с.

7. Пионтковский А. А. Наука уголовного права, ее предмет, задачи, содержание и значение / А. А. Пионтковский // Российский криминологический взгляд. – 2007. – № 4. – С. 61–68.

8. Ковалев М. И. Криминология и уголовная политика / М. И. Ковалев, Ю. А. Воронин. – Свердловск : Изд-во УрГУ, 1980. – 57 с.

9. Василевич В.В. Щодо основних принципів криминологічної політики. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.naiu.kiev.ua/files/naukova-diyalnist/naukovi-zaxodi/zbirnuki/zbir-tez-kriminol.pdf>

Коваленко А.В. Понятие криминологической политики государства в деятельности полиции Украины. Проанализированы существующие понятия криминологической политики государства в деятельности полиции, а также определены ее принципы и роль в деятельности современной украинской полиции. Это исследование является достаточно важным, поскольку со времен провозглашения независимости и до сих пор в государстве существует усиленный интерес к широкому кругу вопросов, связанных с осуществлением целевой деятельности разных социальных субъектов относительно укрепления законности и правопорядка в государстве.

Криминологическая политика государства в деятельности полиции является своеобразной идеологией, под воздействием которой, с одной стороны, разрабатываются формы, задания, содержание, принципы деятельности государства в сфере нерепрессивного направления борьбы с преступностью, а с другой – используется наиболее обоснованная с социально-политических позиций имеющаяся или разрабатывается в соответствии с ней новая теория предотвращения преступности.

Ключевые слова: полиция, политика, государство, криминологическая политика, преступность.

Kovalenko A.V. Concept of state criminology policy in Ukrainian police's activities.

The article deals with analysis of existent concepts of politics of criminology of the state in activity of police, and also decision of its principles and role in activity of the modern Ukrainian police. This research is important enough, as times of proclamation of independence and until now in the state there is an increase interest in the wide circle of the questions related to realization of purposeful activity of different social subjects in relation to strengthening of legality and law and order in the state.

Politics of criminology of the state in activity of police is original ideology under act of that, from one side, forms, tasks, maintenance, principles of activity of the state, are developed in the field of unrepressive direction of fight against criminality, and from the second – the most reasonable is used from socio-political positions present or developed in accordance with its new theory of prevention of criminality.

It is necessary to mark that without development and effective implementation of politics of criminology of the state, effective activity of police is not possible, as law-enforcement authorities now are in the difficult enough stage of reformation and need various support from the side of the state.

On the modern stage of development of Ukraine, to strategic directions preventions of criminality, that is developed by the corresponding organs of the state, reformative politics of criminology, that combines socio-economic politics of country harmonically, answers also, her cultural traditions, political mode, dominating ideology, resource possibilities and other, after the national system of influence on criminal potential of society. Exactly he generates criminal readiness and transformation of the last in different criminal displays.

Keywords: police, politics, state, politics of criminology, criminality.

Надійшла до редакції 11.01.2017